

Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi

Öğr. Gör. Dr. Veli KARGI

Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, MERSİN

Yrd. Doç. Dr. H. Yasemin ÖZUĞURLU

Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, MERSİN

ÖZET

Bu çalışma, küreselleşme sürecinin Türkiye’deki vergi politikaları üzerine olan etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme sürecinin devletin işlevlerinde yarattığı değişim tartışılmakta, ikinci bölümde ise bu değişimin vergi politikaları üzerindeki etkileri araştırılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme , Vergi Politikaları, Devletin İşlevleri

The Effects of Globalization on Turkish Tax Policy: Period of 1980-2005

ABSTRACT

This study aims to analyze the effects of Globalization process on tax policies in Turkey. In the first part of the study, the changes created in the government functions during the Globalization process are discussed, and in the second part the effects of these changes on tax policies are investigated.

Key Words: Globalization , Tax Policy, State Function

GİRİŞ

Küreselleşmenin kapitalizmin uluslararasılaşmasından başka birşey olmadığı bilinmektedir. Bu bağlamda küreselleşme ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik içerikli birçok değişim sürecini barındırmaktadır. Yaşanan uluslararasılaşma süreci, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alandaki dönüşümlerle, toplumların bu sürece uyumunu gerekli kılmaktadır. Uyum sürecinde anahtar rolü, ulus devlet üstlenmektedir. Ulus devlet, ekonomik ve toplumsal yapının uluslar- arasılaşma sürecine uyumunu sağlamak için, ekonomiye müdahale araçlarının miktar ve bileşimini, bu sürecin gereklerine göre değiştirmektedir. Dolayısıyla devletin ekonomiyle ilişkisinde bir farklılaşma yaşandığı söylenebilir. Bu farklılaşmanın en önemli yansıması, devletin ekonomik ve toplumsal yapıyı düzenlemede kullandığı müdahale araçlarının seçiminde ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi, devlet söz konusu müdahaleleri gerçekleştirirken, KİT’ler ve diğer kamu hizmeti üretim birimleri yoluyla üretim süreci içinde yer alır. Kamu harcamaları ve gelirlerinin bileşimini kamu bütçesini kullanmak suretiyle düzenleyip kaynakların ve gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirir. Yasalar yoluyla da ekonomik ve sosyal yaşamı düzenler. Devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahalesi, ülkelerin kendine özgü koşulları çerçevesinde farklılık gösterebilmektedir. Küreselleşme bu aşamada, devletin ekonomiye müdahalesi

ve kullandığı araçlarda değişim yaratmıştır. Bu çalışmada devlet müdahalesinin en önemli araç-larından biri olan vergi politikasının ne yönde değişim gösterdiği ele alınacaktır.

Bu amaçla birinci bölümde küreselleşme süreci ve bu süreçte devletin işlevlerinde ortaya çıkan değişim özetlenmektedir. Devletin işlevlerindeki değişimin saptanması, kullandığı müdahale araçlarının miktar ve bileşimini etkilediği için, vergi politikalarının, değişen işlevlere göre yeni yönelimini belirlemek açısından önem taşımaktadır. Küreselleşme sürecinde devletin üstlendiği yeni işlevler gereği uyguladığı vergi politikalarının Türkiye'deki yansımaları ikinci bölümde değerlendirilecektir.

I-Küreselleşmenin Devletin İşlevleri Üzerine Etkisi

Kapitalist sistemin sermaye birikimini özel mülkiyete, piyasa mekanizmasına ve kar maksimizasyonuna dayalı bir süreçte sağladığı bilinen bir gerçektir. Sermaye birikimi süreci ise dünya kapitalist sisteminin tarihsel gelişimine bakıldığında ulusal sınırları aşan bir özellik taşımaktadır. Kapitalizmin uluslararasılaşma süreci, son yıllara damgasını vuran bir süreç olmayıp, kapitalist gelişmenin birçok evresinde yaşanmış ve yaşanmakta olan bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede küreselleşme, ulusal ekonomilerin, kapitalist sermaye birikimi dinamikleri tarafından belirlenen dünya kapitalist sistemine eklemlenme süreçlerini ifade etmektedir (Yeldan, 2003a: 13-14).

Kapitalizminin gelişme sürecinde, ilk küreselleşme evresi, sanayi devrimini izleyen 19. yüzyıldan başlayarak I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi kapsar. I. Dünya savaşı ile 1970'li yılların başını kapsayan ara dönem dışında kalan ve bugüne uzanan süreç ise ikinci küreselleşme evresi olarak değerlendirilmektedir (Hirst-Thompson,1998:8-14; Kazgan,2002:24-28; Yeldan, 2003a:14-18). II. Dünya Savaşı sonrası, dünya kapitalizminin genişleme dönemi olarak tanımlanmaktadır. Dönemin en belirgin özelliği, yoğun ve fordist birikim süreci ile tekelci mekanizmaların hakim olduğu bir ekonomik yapılanmayı yansıtmıştır. Savaş sonrası dönemde, sermaye verimliliğindeki artışla birlikte gerçekleşen üretim artışları, refah düzeyinin yükselmesini sağlamıştır. Böylece sermaye birikimi ve gelir bölüşümü karşılıklı olarak birbirini beslemeye ve genişletmeye başlamıştır. Başka bir anlatımla, tüketimin kitleleşmesi, üretim artışları ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde üretim artışlarını sağlayan en önemli faktör, üretim sürecinde yeni teknolojilerin kullanılmasıdır. Teknolojik yenilikler, ekonomik fazlanın büyüme-sinde belirleyici bir rol oynamıştır. Üretim sürecinde yaşanan bu gelişmeye paralel olarak talep genişletici keynesyen iktisat politikaları, bu dönemin en belirgin özelliğidir (Sönmez., 1998:89-91). Keynesyen politikalara bağlı olarak devlet, bir yandan üretim ve fiyat politikalarıyla bir yandan da vergi politikalarıyla ulusal sermayenin güçlendirilmesini sağlayan bir işlev üstlenmiştir. Sermaye birikiminin genişleme dönemi olarak adlandırılabilir 1930-1970 arası dönemde ulus devlet, sosyal devlet misyonunu üstlenmiştir.

1960'ların ortalarından itibaren kâr oranlarındaki düşme eğilimine bağlı olarak, sermaye birikiminin daralma süreci içine girmesi, kapitalist sistemi

yüzyılın en uzun süreli kriz dalgasının içine sokmuştur. Krizin temel nedeni, düşen kâr oranları olduğundan, krizin aşılması ya da etkilerinin hafifletilmesi, sermayenin özgürleşmesini, en çabuk ve en kolay kâr elde edebileceği alanlara girip çıkabilme olanaklarının yaratılmasını, yani küreselleşmeyi gündeme getirmiştir. Daha açık bir ifadeyle, sistemin özünü sermaye birikimi oluşturduğundan sorun sermayenin sorunudur; yani kâr oranlarının yükselmesiyle ilgilidir. Sermayenin girdiği ülkede üretimden pazarlamaya kadar -mülkiyet edinme de dahil olmak üzere- hiçbir sınırlama ve denetimle karşılaşmaması gerekir. Bu serbestinin gerçekleşmesi de ülkelerin ekonomilerinden siyasal yapılarına kadar her alanda kurumsal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Bu da ulus devletin sosyal devlet misyonundan uzaklaşması anlamına gelmektedir (Macfarlane, 1993: 260-261).

Bu dönemde sermaye dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması savı, sermayenin ulusal temelini ortadan kaldırmamaktadır. Dolayısıyla sermayenin uluslararasılaşmasına rağmen, ulusal temelini olması, ulus devletlerin önemini azaldığı ve küreselleşme açısından etkisiz kaldıkları yaklaşımını doğrulamamaktadır. Sermaye birikimi kâr maksimizasyonuna dayalı bir süreçtir. Dolayısıyla sermayenin uluslararası dolaşımı, kârı maksimize edebilmek için kârlı bulunduğu alanlara kayma eğilimini ifade etmektedir. Ancak bu eğilim sermayenin ulusal kimliğinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Çokuluslu şirketlerin varlıklarının büyük bir bölümünün ana ülkelerde olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Hirst-Thompson, 1998: 16). Dolayısıyla çokuluslu şirketlerin kârlarını maksimize etmek amacıyla faaliyetlerini uluslararası alana yaydıkları halde sermaye oluşumu ve büyüklüğü olarak ulusal kimliklerini koruduklarını belirtmek gerekir. Bu nedenle, çokuluslu şirketlerin ulus devletlerle ilişkileri sürmekte ve bu durum küreselleşme sürecinde ulus devletlerin önemini azalmasının aksine arttığını ifade etmektedir.

Ulus devletlerin önemindeki bu artışın birkaç boyutu olduğu söylenebilir. Her şeyden önce küreselleşme olarak anılan sürecin belirleyici özelliği, uluslararası finansal sermaye hareketlerinin (kısa vadeli yabancı sermaye ya da sıcak para akımları) ve doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin uluslararası alanda akışkanlığının artmasıdır. Gerek kısa vadeli yabancı sermaye (KVYS), gerekse doğrudan yabancı sermayenin (DYS) asıl amacı kâr maksimizasyonudur. Dolayısıyla, sermaye üretim maliyetlerinin düşük ve risklerin en az olduğu ülke ve bölgelere doğru akışkanlık gösterir.

Bu çerçevede, KVYS ve DYS'nin gideceği ülkenin koşulları önem taşımaktadır ve bu koşulları ulus devletler oluşturacaktır. Nitekim gerek kısa gerekse uzun vadeli yabancı sermayeye ihtiyacı olan gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarını, yabancı sermaye girişini sağlayacak biçimde düzenledikleri görülmektedir. Aynı biçimde çokuluslu şirketler, ana ülkenin yaptığı düzenlemeler-den ve uyguladığı ekonomi politikalarından etkilenmektedir (Hirst-Thompson, 1998:17).

Küreselleşme sürecinin kuramsal alt yapısını oluşturan neo-liberal yaklaşımın, sermayenin uluslararasılaşmasına bağlı olarak ulus devletin önemini

azaldığı, artık ulusal sınırların belirleyiciliğinin olmadığına ilişkin tezi doğrulanmamaktadır. Bunun aksine küreselleşme sürecinde ulus devletlerin önemi artarken devletin uyguladığı ekonomi politikalarının da önemi artmaktadır. Bu süreçte uygulanan ekonomi politikaları, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye girişlerini kolaylaştırmaya dönük uygulamaları ön plana çıkarmaktadır. Sonuç olarak ulus devletlerin uyguladıkları ekonomi politikalarının kapitalist sermaye birikimi koşullarına bağlı olarak değişim gösterdiği söylenebilir. Nitekim gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikaları 1930'lu yıllardan 1970'li yılların başına kadar iç talebi canlandırmaya yönelmişken, 1970 sonrası yaşanan krize bağlı olarak ihracata dayalı birikimi gerçekleştirmek üzere dış talep öncelikli bir yapıya dönüşmüştür. Bu durum, ekonomi politikalarını sermaye birikiminin gereksinimlerine göre oluşturan ve uygulayan devletin işlevindeki değişimin bir göstergesidir. Dolayısıyla kapitalist sistemde, devletin temel işlevi, sermaye birikiminin devamını sağlamak olarak belirginleşmektedir.

1970'ler sonrasında dünya kapitalist sisteminin içine girdiği krize bağlı olarak uygulamaya konulan yeni birikim modelinin temelini, neo-liberal politikalar çerçevesinde piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi oluşturmaktadır. Piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi için ekonomik ve toplumsal yapıların ihracata dönük birikim modeline uyumlu olarak dönüşüm koşulları, "Washington Konsensüsü" 'nde belirlenmiştir. Konsensüste önerilen ekonomik yapının temel özellikleri serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede yapılan öneriler mali disiplin, kamu harcamalarının öncelikler çerçevesinde gerçekleştirilmesi, vergi reformu, finansal serbestleşme, döviz kuru düzenlemeleri, ticaretin serbestleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımlara izin verilmesi, özelleştirmeler, deregülasyon ve mülkiyet haklarının düzenlenmesini kapsamaktadır (Lavinge, 1999: 160).

Washington konsensüsü piyasa ekonomisini güçlendirmek üzere yapısal dönüşümün ve ekonomik istikrarın araçlarını da oluşturmaktadır. Piyasa mekanizmasını güçlendirmek üzere uygulanan neo-liberal politikalara dayalı yapısal uyum ve istikrar politikası süreçleri: (Sönmez, 1997: 97-98).

- fiyatların serbestleştirilmesi yoluyla iç ve dış ticaretin serbestleştirilmesini (liberalizasyon),
- özelleştirmeler yoluyla mülkiyet ilişkilerinin değiştirilmesini,
- sıkı maliye ve para politikaları yoluyla makro ekonomik istikrarın sağlanmasını,
- finansal serbestleşme yoluyla pozitif faiz oranlarını gerçekleştirerek uluslararası sermayenin ülkeye girişini sağlamak ve böylece yurt içi tasarruf açığını kapatmak,
- devletin ekonomideki ağırlığını sınırlandırarak dışlama etkisini ortadan kaldırmak böylece özel yatırımların gerçekleşmesine ortam hazırlamak,
- piyasaya müdahale ederek piyasada oluşan kaynak dağılımını etkileyen devletin, ekonomiye müdahalesini azaltarak özel sektör ağırlıklı bir piyasa mekanizmasının oluşturulmasını sağlamak yani, devletin ekonomik ve sosyal

süreçleri belirleme ve düzenleme işlevinin (düzenleme dışı bırakma/ deregülasyon) ortadan kaldırılmasını kapsamaktadır.

Teorik temelini arz yanlı iktisat yaklaşımından alan bu politika önerileri, II. Dünya Savaşı sonrasında uygulanan Keynesgil talep yanlı iktisat yaklaşımının terk edildiğini göstermektedir. Devlet iç talep unsurlarına bağlı olarak piyasaları genişletmekten vazgeçmiş ve sermaye birikimine yönelik uygulamalarını sermaye üzerindeki kamusal ve sosyal yükleri hafifletmeye dönük amaçlara yönlendirmiştir. Bu bağlamda, üretim ve tüketim kararları üzerinde etkisi minimum olan vergilerin seçildiği bir vergi politikası önerilmektedir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin vergi politikaları üzerindeki en önemli etkisi, vergi yapısındaki değişim olarak ortaya çıkmaktadır.

Önerilen vergi politikaları, vergi sistemleri içinde dolaysız vergilerden dolaylı vergilere doğru bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde vergi yapısındaki dönüşüm vergi yükü dağılımını, sermaye gelirleri lehine çevirmektedir. Bunun yanı sıra küreselleşme ile birlikte sermayenin uluslararası dolaşımının artması, onun yüksek vergi yükü alanlarından düşük vergi yükü alanlarına kayışına neden olmaktadır. Bu nedenle özellikle mali sermaye üzerindeki vergi yükünü azaltma çabaları başta olmak üzere, Kurumlar Vergisi ve diğer vergileri de dünya çapında uyumlaştırılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu uyumlaştırma çabaları özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yabancı sermaye girişini kolaylaştırmaya dönük ekonomi politikası tercihlerine koşut olarak vergi oranlarının düşük tutulması sonucunu doğurmaktadır (Önder, 2003:255-256). Yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ya da kaçışını engellemek için sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün azaltılması var olan kamu açıklarının giderek artışına neden olmaktadır. Böylece küreselleşme süreciyle paralel biçimde kamu gelirleri içinde borçlanmanın payı yükselmektedir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bu süreç, en büyük borç alınabilir kaynağı oluşturan özel sektörün özellikle mali sermayenin vergilendirilmesinden vazgeçildiğini ve borç anapara ve faiz ödemeleri yoluyla bu kesime dolaylı olarak toplumsal kaynakların transfer edildiğini göstermektedir. Bu gelişim küreselleşmeye bağlı olarak devletin işlevlerindeki değişimin kamu gelirleri politikasına yansımalarını ifade etmektedir.

II-Türkiye’de 1980 Sonrası Dönüşümün Vergi Politikaları Açısından Değerlendirilmesi

Uluslararası finans kuruluşlarının özellikle IMF’nin belirlediği koşullar çerçevesinde, 1980 sonrasında Türkiye’de uygulamaya konan 24 Ocak istikrar ve yapısal uyum politikaları, kısa dönemde dış ödemeler dengesi ve fiyat istikrarının sağlanmasını, uzun dönemde ise ekonomide yapısal dönüşümleri gerçekleştirerek serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesini ve dışa açılmanın sağlanmasını öngörmektedir. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere uygulamaya konulan monetarist içerikli istikrar politikalarının temel yönelimleri, ücretlerin kısılması ve dondurulması yoluyla iç talebin kısılması, sosyal amaçlı sübvansiyonların kaldırılması, yapısal dönüşümü gerçekleştirmek üzere ekonomik ve sosyal

alandaki devlet müdahalelerinin azaltılması ve sanayi, ticaret, finans kesimlerinin dışa açılmasını sağlamak olarak özetlenebilir (Sönmez, 1986: 100-101).

1980 sonrası Türkiye'de dışa açılma ve finansal serbestleşme amaçlanmıştır. Bu dönem, devletin kurumsal ve idari yapıda gerçekleştirdiği değişimler ile ekonomik ve toplumsal yaşamı yeniden yapılandığı, dolayısıyla devletin işlevinin değiştiği bir dönem olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede 1980'lerin dışa açılma ve serbest rekabet söylemi, ekonomi içinde özel sektörün payını arttırmak üzere, sermaye kesimine yönelik kaynak aktarım mekanizmalarının alt yapısını oluşturmuştur (Yeldan, 2003 b). Dolayısıyla 1980 sonrasında ekonomik ve toplumsal yapıda gerçekleştirilen dönüşümler devletin 1970'lerin müdahaleci devlet anlayışından koparak liberal devlet anlayışına yöneldiğini göstermektedir.

Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan maliye politikası, devletin küçültülmesi yönündeki politikaların önemli bir aracı olmuştur. 1980 sonrasında devlet müdahalesinin azaltılması, özellikle 1980-1983 döneminde, ekonomik ve toplumsal yaşamı düzenleyici mekanizmaların gevşetilmesi yoluyla gerçekleştirilebilmiştir. Faiz oranlarının serbest bırakılması, kontrollü kambiyo rejiminin terk edilmesi, döviz kurlarının esnekleştirilmesi, tarımsal destekleme alanının daraltılması, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) girdi fiyatlarının piyasa fiyatlarına yaklaştırılması bu dönemin deregülasyon uygulamaları olarak öne çıkmaktadır (Oyan, 1998: 24-25). 1980 sonrasında devletin kamu bütçesi yoluyla yaptığı müdahalelerin alanını daraltmak üzere bütçenin GSYİH içindeki payı düşürülmüştür. Oysa gelişmiş kapitalist ekonomilerde, kapitalist gelişmenin ilerlemesine paralel olarak kamunun ulusal gelir içindeki payı sürekli bir yükselme eğilimi göstermektedir. 1980'lerle birlikte başlayan neo-liberal politikaların uygulanma süreci gelişmiş ülkelerde de devletin ekonomiye müdahale biçimini değiştirmiş, ancak bütçe yapılarında büyük bir dönüşüm gerçekleştirilmemiştir (Oyan, 1997: 62). Bu gelişme Tablo- I'de net olarak gözlemlenebilir.

Tablo-I'den izlenebileceği gibi, küreselleşme sürecinin görülmeye başlandığı 1980'li yıllardan itibaren, gelişmiş ülkelerde kamu harcamalarının GSMH içindeki payı açısından değerlendirildiğinde devletin ekonomideki payı ortalama olarak %40'lardan %50'lere doğru artan bir seyir izlerken ülkemizde önemli bir değişme kaydedilmemiştir. Bu gelişme de göstermektedir ki, 1970'lerden itibaren neo-liberal politikalar dünyada çoğu ülkede uygulama alanı bulmuş olmasına rağmen, olumsuz etkileri öncelikle gelişmekte olan ülkelere yansımıştır. Bunun en önemli nedeni, gelişmekte olan ülkelerin yapısal özelliklerine bağlı olarak dışa bağımlı olmalarıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin sermayelerinin 1980 sonrasında dünya kapitalist sistemiyle entegrasyonu, bu ülkelerde neo-liberal politikaların çok katı biçimde uygulanmasına yol açmıştır. Bu gelişimin vergi politikalarına yansımaları ise, sermayenin üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi amacıyla vergi yapısında gerçekleştirilen dönüşümlerdir. Buna göre 1980 den sonra Türkiye'de dolaysız

vergilere dolaylı vergilere doğru yönelimin gerçekleştiği Tablo II'de görülmektedir.

Tablo-II'de görüldüğü gibi toplam vergiler içinde adaletsiz olduğu bilinen KDV, akaryakıt tüketim vergisi, iletişim vergisi gibi harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 2001'de % 59 iken 2002'de % 66'ya, 2005'te ise % 73'lere ulaşmıştır. Dolaylı vergilere verilen ağırlığın sonucu olarak, bu vergilerin milli gelire oranı % 17'ye yaklaşmıştır. Oysa bu oran AB ülkelerinde % 12'nin altında, ABD de ise % 4,2 gibi düşük düzeylerde (Sönmez, 2004: 67).

Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi gibi dolaysız vergi oranlarının düşürülmesi arz yönlü iktisat politikası uygulamalarının temel özelliğidir. 1985 yılında katma değer vergisinin uygulamaya konmasıyla birlikte dolaylı vergilerin, vergi sistemi içindeki ağırlığı artmıştır. Arz yanlı iktisat politikası temel olarak, dolaysız vergilerin oranlarının düşürülmesi yoluyla, emek ve sermaye gelirleri üzerindeki ikame etkisini ortadan kaldırmayı, böylece ekonominin çalışma-tasarruf eğilimini güçlendirmeyi öngörmektedir.

Teorik temelini neo-klasik iktisat yaklaşımından alan arz yönlü iktisat politikası çerçevesinde, Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan vergi politikaları dolaylı vergiler ağırlıklı bir vergi sisteminin oluşturulması yönünde gelişim göstermiştir. Vergi yapısındaki bu değişim Tablo-III'ten izlenebilir. Buna göre 1985-2005 döneminde toplam vergi gelirleri içinde Gelir Vergisinin payı ortalama olarak %35, Kurumlar Vergisinin payı %10, KDV'nin payı yaklaşık %30 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kurumlar Vergisi mükellefi olan büyük sermaye kesimleri üzerindeki dolaysız vergi yükünün düşürülmesi, kaçınılmaz olarak toplumun diğer kesimleri üzerindeki vergi yükü artışını gerektirmiştir. Tablo-II ve Tablo-III'ün birlikte değerlendirilmesi halinde, vergi sistemi içinde dolaylı vergilerin payının büyütülmesi yolu ile sermaye kesimleri üzerindeki vergi yükünün düşürüldüğü söylenebilir. Kurumlar Vergisi mükellefleri dışında diğer toplumsal sınıfların gelir vergisi ödediği bilinmektedir.

Gelir Vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payının Kurumlar Vergisine oranla sürekli olarak yüksek bir düzeyde seyrettiği Tablo III'de görülmektedir. Buradan hareketle toplam vergi yükünün sermaye dışı kesimlere kaydırıldığı sonucuna varılabilir. Dolaysız vergiler arasında sermaye kesimi lehine gerçekleştiren değişim, dolaylı vergilerin sistem içindeki ağırlığının artışı ile desteklenmiştir. Buna karşın vergi sisteminin dolaylı vergi ağırlıklı bir yapıya dönüşmesi, iç talebin en önemli unsurunu oluşturan ücretlileri, kentsel-kırsal küçük girişimci kesimi ve en önemlisi dolaylı vergileri yansıtmaya olanağı bulunmayan toplumsal kesimleri önemli ölçüde reel gelir kaybına uğratmıştır (Oyan, 1991:7-10).

Vergi yapısında göze çarpan önemli bir gelişme de Kurumlar Vergisi oranındaki düzenlemelerdir. Kurumlar Vergisinin oranı 1981'de % 50'ye çıkarılmış ve vergi alacağı (1/2 oranında) sistemi uygulamaya konmuştur. 1983 yılından itibaren Kurumlar Vergisi oranı % 40'a vergi alacağı oranı da 1/3'e düşürülmüştür. Vergi alacağı sisteminin uygulanmasındaki güçlük nedeniyle 1985

yılında bu uygulanmadan vazgeçilmiş ancak 2004 yılına gelene kadar zaman zaman değişik oranlarda tekrar uygulanmıştır. 1986 yılından itibaren Kurumlar Vergisi % 46 olarak uygulanmış 2006 yılına gelindiğinde Kurumlar Vergisi oranı %20 ye indirilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, 1983 yılından itibaren yürürlüğe giren yeniden değerlendirme ve azalan bakiye amortisman yöntemi kurumlar lehine yeni kazanımlar sağlanmıştır (Yıldırım, 2001:11).

Vergi sistemi aracılığı ile sağlanan diğer teşvikleri de şu şekilde özetlemek mümkündür. Gelir/Kurumlar Vergisi muafiyeti/indirimi, yatırım indirimi, sermaye malları ithalatında gümrük muafiyeti, sermaye mallarında katma değer vergisi muafiyeti, sübvansiyonlu krediler, yerel yönetimlerin vergilerinde indirim/ muafiyet, hammadde ithalatında vergi muafiyeti, kullanılan hammaddeler için katma değer vergisi muafiyeti, hammadde ihracatında katma değer vergisi muafiyeti, ihracat gelirlerinin imtiyazlı kullanımı, zarar indirimi, son giren ilk çıkar stok değerlendirme metodu, sabit kıymetleri yenileme fonu, maliyet bedeli artırımı, yatırım indirimde endeksleme, menkul sermaye iratlarında indirim oranı uygulanması, diğer kazanç ve iratlarda indirim oranının uygulanması, zirai kazancın tespitinde maliyet bedeli artırımı, finansman giderleri kısıtlaması, araştırma ve geliştirme harcamalarında vergi erteleme (Yüce,1999). Bu teşviklerle birlikte ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde 1980'li yıllarda, dışa açılmayı ve ihracat artışını desteklemek üzere uygulanan politikalar, reel ücretlerin düşürülmesi ve kur politikalarının yanı sıra ihracatta vergi iadesi uygulaması olarak özetlenebilir.

Özellikle ihracatı doğrudan teşvik etmek amacıyla 1982 yılında verilen bütçe sübvansiyonlarının toplam ihracat gelirlerinin %9.4'üne karşılık geldiği, 1987 yılında ise %11.6'sına eşit olduğu belirlenmektedir. İzleyen yıllarda sözkonusu yüksek teşvik oranları giderek daha aşağı oranlara çekilmiştir. İhracat teşviklerinin boyutunu çarpıcı biçimde ortaya koyan diğer bir veri ise, 1984 yılına aittir. Buna göre, 1984 yılında ihracatta vergi iadesi olarak ödenen teşvikler, toplam bütçe sübvansiyonlarının %75'ine ulaşmıştır. İhracata tanınan büyük ölçekli teşvikler, reel olarak ihracat artışlarının gerçekleşmesini sağlayamamış, bunun tersi olarak hayali ihracat mekanizmasının yolunu açmıştır. Bu mekanizma ile kamu bütçesinden sübvansiyonlarla yapılan aktarımlar sonucunda zenginleşen bir gelir grubu oluşmuştur (Sönmez., 1998: 490-491;Yeldan, 2003b). Sonuç olarak, ihracata dayalı birikim modelinin ana unsurlarından birisi, ironik biçimde bütçe sübvansiyonlarına dayalı hayali ihracat yoluyla gerçekleşen birikim olarak değerlendirilebilir.

Sermaye kesiminin toplam vergi gelirlerine katkısı büyük ölçüde kurumlar vergisi ile ölçüldüğünden, bu katkının 1980'ler boyunca inanılmaz derecede düşük kaldığı ve teşvik mekanizmaları yolu ile sermaye kesimine geri döndüğü söylenebilir. Ancak bu tür bir transferin oluşturduğu yük, 1990'larda kamu maliyesince artık taşınamaz hale gelmiş ve kamu borçlanma gereğindeki hızlı artışın ardındaki en önemli nedenlerden birini oluşturmuştur (Yeldan, 2003b).

Aslında kamu gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergiler, kamu harcamalarının yükünü topluma yayan en temel araç niteliğini taşımaktadır. Asıl amacı kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak olan vergi sisteminin sosyal amacın gerçekleştirilmesi yönünde kullanımı, devletin sosyal sınıflar arasındaki dengeyi gözetmesi ve sistemin meşruiyetini sağlaması açısından önem taşımaktadır (Önder, 1993: 30). Ancak 1980 sonrasında değişen vergi politikası çerçevesinde devlet dolaylı/dolaysız vergi tercihini değiştirmek yoluyla dengeyi sermaye lehine çevirmekle kalmamış, emek üzerindeki vergi yükünü ağırlaştırıcı uygulamalara girmiştir. Bu dönemde enflasyonla mücadele programı çerçevesinde uygulanan düşük ücret politikalarıyla birlikte, emek geliri elde eden toplumsal sınıfların milli gelirden aldığı pay giderek düşerken, ücret üzerindeki vergi yükü artışı göstermiştir (Palamut-Yüce, 2001: 391). 2001 yılında işgücünün milli gelirden aldığı pay %27.9 olarak gerçekleşirken ücretler üzerindeki vergi yükü %37 olarak gerçekleşmiştir. Geçmiş yıllarda daha da ağır olan bu yük biraz azaltılsa da dolaylı vergiler nedeniyle ücretlinin vergi yükü görece ağırlığını korumaktadır (Sönmez, 2004: 73).

TOBB'un 2004 yılında yayınlamış olduğu Türk Vergi Sistemi, Sorunlar-Çözüm Önerileri isimli raporundaki verilere göre, toplam Gelir Vergisi hasılatı içinde beyana dayanan Gelir Vergisinin payı %4, Gelir Vergisi tevkifatının payı %94, basit usuldeki Gelir Vergisinin payı %0, Devlet İç Borçlanma Senetleri faizleri üzerindeki Gelir Vergisinin payı %0, geçici verginin payı %2'dir. Bunun anlamı; Gelir Vergisinin sadece stopaj yöntemiyle tahsil edilme noktasına gelmiş olmasıdır. Tevkif suretiyle alınan Gelir Vergisinin toplam Gelir Vergisine oranı dikkate alındığında, ücretler %46,6; serbest meslek kazançları %1,9; yıllara sari inşaat ve onarma işleri %3,3; kira ödemeleri %4,4; temettüleri %5,4; mevduat faizleri %18,1; zirai kazançlar %1,6; repo gelirleri %4,8 oranında paya sahip olmuşlardır. Dolayısıyla, toplam Gelir Vergisinin %46,6'sını ücretliler, %3,3'ünü ticari kazanç sahipleri, %1,9'unu serbest meslek erbabı, %1,6'sını çiftçiler ödemişlerdir (TOBB, 2004: 27). Bu veriler, emek geliri elde eden toplumsal kesimlerin kamu harcamalarının finansman yükünü taşıdığını göstermektedir.

Vergi politikasındaki bu gelişmeler, vergi sisteminin kamu harcamalarının finansmanını karşılama özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Buna bağlı olarak vergi gelirleri yetersizliği artan bütçe açıklarına ve kamu borçlarının giderek büyümesine yol açmıştır. Bütçe açıklarının vergi gelirleriyle karşılanamaz büyüklüklere ulaşması, kamu borçlarının yeni borçlanmalarla ödenmesi sürecini doğurmuştur. Bu süreç devletin ciddi bir mali krizin içinde olduğunu göstermektedir. Kamu maliyesi krizinin önemli bir yansıması, konsolide bütçe harcamalarının miktar ve bileşimindeki değişimde ortaya çıkmaktadır. Buna göre konsolide bütçe harcamaları içinde faiz ödemelerinin payı 1990- 2005 döneminde sürekli artan bir seyir izlemiştir. Dolayısıyla bu süreçte kamu bütçesi sürekli olarak faiz dışı fazla verme hedefini gerçekleştirmek üzere düzenlenmiştir. Faiz harcamalarının kamu harcamaları içindeki oranının olağanüstü bir büyüklüğe ulaşması, bir yandan ekonomik istikrarsızlığın önemli bir kaynağını oluştururken, bir yandan da yurt içi tasarrufların sabit sermaye yatırımlarına dönüştürülmesini

kısıtlayarak ulusal ekonominin büyüme potansiyelini daraltmaktadır. Ayrıca iç borçlanma senetleri üzerine ödenen aşırı derecede yüksek reel faizler, gelir dağılımını sermaye ve rantiyeye gelirleri lehine bozmakta, kamunun sosyal hizmet üretimini aksatarak, bölüşüm ilişkilerinde ikinci bir adaletsizlik boyutunu oluşturmaktadır (Yeldan, 2003b).

Tablo IV'den izlenebileceği gibi, 1990'lı yıllar boyunca vergi gelirlerinin giderek artan bölümünün faiz ödemelerine ayrıldığı görülmektedir. Özellikle 2001 yılı krizinde vergi gelirleri faiz harcamalarını ödemeye yetmemiş (faiz harcamaları/vergi gelirleri %103,34 tür) diğer gelirlerden de faiz ödemelerine pay ayrılmıştır. 2002 yılı bütçe tasarısında vergi gelirlerinin %74'ünün faiz ödemelerine ayrılması hedeflenmiş, ancak gerçekleşen oran %87 düzeyinde olmuştur. Bu oranlar izleyen yıllarda sırasıyla %70, %56, %38 olmuştur. Böylece devlete borç verme gücü olan sermaye kesimine faiz ödemeleri yoluyla büyük oranda kaynak aktarılmıştır. Bu durum, 1980 sonrası süreçte, sermaye lehine kaynak aktarım mekanizması olarak kamu bütçesinin kullanım biçimini ortaya koymaktadır.

1989 yılında gerçekleştirilen finansal serbestleştirme ve 1980'li yıllar boyunca uygulanan vergi politikaları vergi gelirlerini azaltmıştır. Bunun sonucunda kamu açıkları kronikleşmiştir. Finansal serbestleşme, sermaye kesimi içinde mali sermayeyi güçlendirmiş ve 1990'lar boyunca kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış yoluyla mali sermayenin taleplerine cevap verilmiştir. Aslında bu süreçte belirleyici olan temel unsur, liberal devletin geliştirmekte olan ülkelerdeki ekonomik ve toplumsal yapıyı düzenleme biçimidir. Küreselleşme ulusal sermayenin dünya kapitalizmi ile bütünleşme çabasına destek olmuştur. Bu durum, spekülasyon sermaye hareketlerine yol açmış ve ekonominin sürekli kriz eğilimi içinde bulunmasına neden olmuştur. Bu istikrarsız yapı içinde devlet bütçesi sosyal hizmet üretme amacından tümüyle uzaklaşmış ve kamu kaynakları, vergi politikasındaki düzenlemeler yardımıyla spekülasyon sermaye hareketlerinin gerekleri doğrultusunda kullanılır hale gelmiştir.

Sonuç

Dünya ekonomisinde 1970'li yılların başından itibaren belirginleşen kriz eğilimi, 1980'li yıllarla birlikte sermaye birikim sürecinin yeniden yapılandığı bir dönemi başlatmıştır. Yeniden yapılanma sürecinin belirleyici unsuru, sermayenin uluslararasılaşma eğilimindeki artıştır. Küreselleşme olarak tanımlanan bu süreçte, ekonomik ve toplumsal yapıların sermaye birikimi gereksinimine göre dönüşümü, ulus devletlere empoze edilen ekonomi politikaları yoluyla gerçekleştirilmiştir. Ulus devletlerin bu dönüşümü gerçekleştirirken kullandığı temel araçlardan biri vergi politikalarıdır.

Küreselleşme sürecinin teorik dayanağını oluşturan neo-liberal iktisat politikaları devletin ekonomideki ağırlığının azaltılmasını ve piyasa mekanizmasının güçlendirilmesini önermektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, devletin ekonomiye önemli bir müdahale aracı olan vergi politikalarının, piyasa mekanizmasını güçlendirecek biçimde kullanılması gerekli olmuştur. Sermaye kesimi üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi, sağlanan vergi teşviklerinin yanı

sıra dolaylı vergiler ağırlıklı bir vergi yapısı oluşturulması ile gerçekleştirilmiştir. Vergi politikasındaki bu dönüşümlerin sonucunda, vergi gelirlerindeki artışlar kamu harcamalarındaki artışları izleyememiş ve kamu borçlarının sürekli artmasıyla borcun borçla ödenmesi süreci ortaya çıkmıştır. Böylece, küreselleşmenin kamu maliyesi alanındaki en önemli etkisi devlet bütçesini bir borç ödeme planına dönüştürmesi olmuştur.

1980'lerden itibaren devletin küçültülmesi hedefine bağlı olarak değişen kamu bütçesinin yapısı, sosyal devlet anlayışının giderek terk edildiğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde neo-liberal politikalar nedeniyle kamu yatırımlarına ağırlık verilmemiş, KİT'ler devletin küçültülmesi adına özelleştirilmeye çalışılmış, toplumsal mal ve hizmet üretiminde kısıtlamalara gidilmiştir. Bütün bu gelişmeler vergi politikaları ile desteklenmiştir.

Borç ve faiz ödemeleri nedeniyle ortaya çıkan kamu açıklarındaki artış, toplumsal mal ve hizmet üretiminin piyasa koşullarına bırakılmasının gerekçesini oluşturmuştur. Devletin toplumsal mal ve hizmet üretimini piyasa koşullarına bırakması, gelir düzeyi düşük sosyal kesimlerin reel gelirlerinde ve yaşam standartlarında önemli ölçüde gerilemeye yol açmıştır. Sonuç olarak 1980 sonrasında uygulanan vergi politikaları, sermaye üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi yoluyla, bu kesimin toplumsal üretimden aldığı payın artışı sağlayan bir araç niteliğine bürünmüştür.

Tablo - I : Devlet Harcamalarının GSMH içindeki payları (% olarak)

	1870	1913	1920	1937	1960	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1997	2000*
ABD	3.9	1.8	7	8.6	27	31	34	31.8	35.5	35.2	34.9	32.3	32.2
Almanya	10	14.8	25	42.4	32.4	38.3	48.4	47.9	47	45.1	49.8	49	53.6
Avusturya	-	-	14.7	15.2	35.7	37.6	44.3	47.1	50.4	48.6	52.6	51.7	49.0
Belçika	-	-	-	21.8	30.3	41.9	50.9	57.3	61	53.5	53.6	54.3	49.9
Fransa	12.6	17	27.6	29	34.6	38.5	43.4	52.1	52.1	49.8	54.3	54.25	53.6
Hollanda	9.1	9	13.5	19	33.7	41.3	50.6	55.8	7.1	54.1	51.3	49.9	47.7
İngiltere	9.4	12.7	26.2	30	32.2	-	-	43	-	41.8	44.4	41	41.1
İspanya	-	8.3	9.3	18.4	18.8	21.6	24.4	32.2	40.2	42.5	45.5	42.2	40.5
İsveç	5.7	6.3	8.1	10.4	31	44.2	50.1	60.1	63.3	59.1	65.6	62.3	58.5
İsviçre	-	2.7	4.6	6.1	17.2	-	-	32.8	-	41	47.5	48.8	49.5
İtalya	11.9	11.1	22.5	24.5	30.1	33.1	41.5	42.2	51.3	54	52.7	50.2	48.5
Japonya	8.8	8.3	14.8	25.4	17.5	19	26.8	32	31.6	31.3	35.6	35	39.8
Kanada	-	-	13.3	18.6	28.6	34.1	38.2	39.6	46	46.7	46.4	42.3	41.5
Norveç	3.7	8.3	13.7	-	29.9	34.9	38.8	43.9	41.5	49.7	47.6	43.6	47.0
Ortalama	8.3	9.1	15.4	18.3*	28.5			43.3		46.1		47.1	
Avustralya	-	-	-	-	21.2	23.5	29.4	30.3	35.1	32.1	35.1	32.6	32.3
İrlanda	-	-	-	-	28	-	-	48.2	51	39	37.6	35.1	31.5
Kore	-	-	-	-	-	-	17.1	19.3	17.6	18.1	19.1	22.2	26.9
Polonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	49.3	46.9	46
Türkiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22.5	19.8	22.6	23.9
Yeni Zelanda	-	-	-	-	26.9	-	-	38.1	-	48.8	38.8	38.9	40.2
Ortalama					25.4			39.5		39.1		40.4	
Toplam Ortalama	8.3	9.1	15.4	20.7	27.9			42.6		44.8		45.9	

KAYNAK: IMF, Economic Outlook number: 65 , June 1998, OECDAnalytical Databank.

* Estimated values.

**Tablo-II: Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaylı ve Dolaysız Vergi Tahsilatının
(%) Dağılımı (1980-2005)**

Yıllar	Dolaysız Vergiler (%)	Dolaylı Vergiler (%)
1980	62,8	37,2
1981	59,6	40,4
1982	59,6	40,4
1983	57,3	42,7
1984	57,2	42,8
1985	46,9	53,1
1986	52,0	48,0
1987	49,6	50,4
1988	49,6	50,4
1989	53,4	46,6
1990	52,1	47,9
1991	52,3	47,7
1992	50,4	49,6
1993	48,6	51,4
1994	48,3	51,7
1995	40,7	59,3
1996	39,4	60,6
1997	40,7	59,3
1998	46,6	53,4
1999	45,4	54,6
2000	40,9	59,1
2001	40,4	59,6
2002	33,6	66,4
2003	32,3	67,8
2004	29,0	71,0
2005	27,0	73,0

KAYNAK: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü www.gelirler.gov.tr internet erişim adresinde bulunan vergi istatistiklerinden düzenlenmiştir

Tablo-III : Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı % (1980 - 2005)

Yıllar	GelirVer.T./ Toplam Vergi Gel.	KurumlarVer.T/ Toplam Vergi Gel.	KDV.T/ Toplam Vergi.Gel
1980	51,8	4,9	-
1981	48,2	10,5	-
1982	54,1	14,2	-
1983	45,5	11,1	-
1984	45,1	11,5	-
1985	34,6	11,7	24,8
1986	35,2	15,9	26,3
1987	34,2	14,7	28,4
1988	33,7	14,9	29,4
1989	38,6	14,1	25,3
1990	41,0	10,2	27,2
1991	42,4	9,0	29,0
1992	42,4	7,1	29,7
1993	40,4	7,2	31,0
1994	30,9	7,5	30,1
1995	30,4	9,5	32,7
1996	30,1	8,4	33,1
1997	31,6	8,3	32,9
1998	37,7	8,1	29,5
1999	33,3	10,5	28,1
2000	23,4	8,9	31,6
2001	29,1	9,3	31,3
2002	23,0	9,3	34,2
2003	20,2	10,3	32,1
2004	19,5	9,5	34,0
2005	19,1	9,6	32,1

KAYNAK: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü www.gelirler.gov.tr internet erişim adresinde bulunan vergi istatistiklerinden düzenlenmiştir

Tablo-IV: Konsolide Bütçe Gerçekleşmelerinin GSMH İçindeki Payı (1980-2003)

Yıllar	Toplam Kamu Harcaması (1)	Faiz Hariç Kamu Harcaması (2)	Faiz Harcamaları (3)	Toplam Kamu Gelirleri (4)	Vergi Gelirleri (5)	Faiz Harc/Vergi Gel. (3/5)	Faiz Harc/Toplam KamuGel. (3/4)	GSMH (Bin YTL)
1980	20,30	19,71	0,59	17,20	14,14	4,20	3,45	5.303
1981	18,90	17,96	0,94	17,35	14,84	6,33	5,41	8.023
1982	15,10	14,28	0,82	13,61	12,30	6,70	6,05	10.612
1983	18,08	17,28	1,52	16,51	13,88	10,93	9,19	13.933
1984	16,70	14,71	1,99	12,66	10,70	18,58	15,71	22.168
1985	15,10	13,19	1,91	12,77	10,83	17,63	14,95	35.350
1986	15,90	13,30	2,60	13,20	11,67	22,29	19,71	51.185
1987	17,00	13,98	3,02	13,45	12,06	25,03	22,46	75.019
1988	16,40	12,55	3,85	13,17	11,02	34,98	29,25	129.175
1989	16,70	13,11	3,59	13,19	11,09	32,33	27,19	230.370
1990	17,21	13,69	3,52	14,24	11,43	30,76	24,69	397.177
1991	20,87	17,08	3,79	15,62	12,40	30,61	24,29	634.393
1992	20,42	16,77	3,65	16,14	12,83	28,46	22,63	1.103.605
1993	24,55	18,72	5,83	17,89	13,23	44,07	32,59	1.997.323
1994	23,21	15,54	7,67	19,33	15,12	50,75	39,69	3.887.903
1995	21,95	14,62	7,33	17,94	13,80	53,13	40,88	7.854.887
1996	26,45	16,45	10,00	18,21	14,98	66,73	54,89	14.978.067
1997	27,39	19,64	7,75	19,78	16,14	48,00	39,17	29.393.262
1998	29,18	17,63	11,54	22,07	17,24	66,93	52,29	53.518.332
1999	35,88	22,18	13,69	24,19	18,91	72,43	56,62	78.282.967
2000	37,19	20,91	16,27	26,63	21,10	77,12	61,12	125.596.129
2001	45,66	22,39	23,27	29,21	22,52	103,34	79,67	176.484.000
2002	42,30	23,33	18,97	27,64	21,81	86,98	68,62	273.463.000
2003	39,50	22,97	16,53	28,27	23,78	69,50	58,47	354.575.000
2004	35,29	22,38	13,19	28,22	23,60	56,00	37,12	428.932.343
2005	36,68	23,05	9,0	30,28	24,50	38,35	30,05	486.401.032

KAYNAK : www.gib.gov.tr ile www.muhasibat.gov.tr erişim adresli kamu hesapları bülteni ve www.dpt.gov.tr erişim adresinden alınan veriler ile derlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Hirst, P ve Thompson, G. (1998), Küreselleşme Sorgulanıyor, Dost Kitabevi, Ankara.
- Kazgan, G.(2002), Küreselleşme ve Ulus Devlet : Yeni Ekonomik Düzen , Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Lavinge, M. (1999), The Economics of Transition From Socialist Economy to Market Economy, ST Martin’s Press, New York.
- Macfarlane, A. (1993), Kapitalizm Kültürü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Oyan, O.(1998), Türkiye Ekonomisi: Nereden Nereye , İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Oyan, O. (1997), “Devletin Küçültülmesi Yaklaşımı, Bütçe ve Vergi,” 1996’dan 1997’ye Değişimin Dinamikleri, Türk –İş 1997 Yıllığı, Türk-İş Araştırma Merkezi, cilt:1, 60-84, Ankara
- Oyan, O. ve Aydın, A.R. (1991), Türkiye’de Maliye ve Fon Politikaları : Alternatif Yönelişler, Adım Yayıncılık, Ankara.
- Önder, İ. (2003), “Kapitalist İlişkiler Bağlamında ve Türkiye’de Devletin Yeri ve İşlevi”, Köse, A.H. Şenses, F. ve Yeldan, E.(der.), Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar içinde , İletişim Yayınları, 249-286, Ankara.

- Önder, İ.(1993), “Türkiye’de Kamu Maliyesi” Türkiye’de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar , Tarih Vakfı Yurt Yayınları , 11-63, İstanbul.
- Palamut, M.ve Yüce, M.(2001), “Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Gerçekleşen Gelir Dağılımının İstenen Vergi ile Eğitim ve Sağlık Harcamaları İlişkisi” , Türkiye’de 1980 Sonrası Mali Politikalar, XVI.Türkiye Maliye Sempozyumu, Celal Bayar Üniversitesi,İ.İ.B.F,Maliye Bölümü, 379-399, Antalya.
- Sönmez, M.(2004), Ekonomide Yalancı Bahar, Petrol-İş Yayınları, yayın No:93, İstanbul.
- Sönmez, S. (1998), Dünya Ekonomisinde Dönüşüm : Sömürgecilikten Küreselleşmeye, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sönmez, S. (1997), “Küreselleşme Söylemi Ve Politikalarında Özelleştirmeye Verilen İşlev: İdeolojik, Ekonomik ve Mali Boyutlar”, Dünya da ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi Bugünü ve Geleceği Sempozyumu, TMMOB, 95-102
- Sönmez, S. (1986), “Piyasa Ekonomisi ve Devlet Müdahalesi”, İşbitiren Ekonomi: Liberalizm, Devlet Müdahalesi ve 24 Ocak, Bilim ve Sanat kitapları, 62-110, İstanbul.
- TOBB,(2004) Türk Vergi Sistemi, Sorunlar-Çözüm Önerileri , Ankara
- Yeldan, E.(2003 a), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi : Bölüşüm, Birikim ve Büyüme , İletişim Yayınları, 8.baskı, Ankara.
- Yeldan, E. (2003 b), Türkiye Ekonomisinde Finansal Serbestleştirme ve İktisadi Artığın Dağıtım Süreçlerinde Devletin Rolü, Sol Meclis Paneli, İstanbul , Erişim adresi : www.stradigma.com, Erişim tarihi : 12-04-2004
- Yıldırım,E.ve Yıldırım, R.(2001), “1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, Türkiye’de 1980 Sonrası Mali Politikalar XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu, Celal Bayar Üniversitesi,İ.İ.B.F,Maliye Bölümü, Antalya.
- Yüce, M. (1999), Enflasyon Muhasebesi ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler, Mevzuat Dergisi, 2(6).